

Tieslietu Ministrijas Vēstnesis № 1 1938.

Miertiesnesis N. Vinzarājs.

Autoritārā valsts un civiltiesības.

Autoritārā valstī ļoti redzamā vietā ir izvirzījies likumdošanas darbs. Rodas principiāli jauni likumi, bet vecajos likumos, tos pakāpeniski pārveidojot, ieaucas jauns saturs. Kāds liktenis ir civiltiesībām? Vai tās ir paturamas spēkā līdzšinējos, proti, romiešu tiesību stipri ietekmētos formulējumos vai ir atrodami jauni formulējumi un pat jauni juridiski jēdzieni? Varbūt ir jāiet pavisam cits ceļš: pilnīgi jāizskauž civiltiesības un to vietā jāliek publiska rakstura tiesiski priekšraksti? Lūk tāda ir problēma, ko patlaban dzīvi pārrunā jaunākā juridiskā literatūra. Iznākums ir gaužam nelabvēlīgs civiltiesībām. Tik nelabvēlīgs, ka, piemēram, Vācijā valsts dzīvi noteicošās personas jau atklāti sludina par civillikuma (BGB) nederīgumu, sairšanu un vajadzību to atvietot ar jaunām, autoritārai iekārtai piemērotām tiesībām. Fr. Schlegelbergers „Staatssekretär im Reichjustizministerium“ š. g. sākumā Heidelbergas universitātē runāja par tematu „Abschied vom BGB“ (runa ir iespiesta īpašā brošūrā). Šlēgelbergers ir oficiāli deklarējis to domu, kas patlaban kā sarkans pavediens iet cauri gandrīz visiem vācu civilistu apcerējumiem: līdzšinējais civillikums vairs pagalam neder.

Manam rakstam ir informātīvs uzdevums. Gribu apcerēt diskusiju par civiltiesībām autoritārā valstī. Iztirzājot šo tematu, pieturēšos pie bulgāru zinātnieka L. Dikova grāmatā „Die Neugestaltung des Deutschen Bürgerlichen Rechts“ (1937. g.) izteiktām domām. L. D i k o w a pētījums ir sarakstīts labi pārdomātā formā, bet, diemžēl, par daudz abstraktā valodā. Grāmata nav viegli lasāma.

Sekojošā iztirzājumā būs runa par trīs jautājumiem: 1) kas ir valsts un kā tā attiecas pret tiesībām, 2) kas ir autoritāra

valsts, 3) kāda uzbūve ir līdz šim spēkā esošām civiltiesībām, un 4) vai tās saskan ar autoritārās valsts pamata principiem. Visus šos jautājumus ir domāts iztirzāt tikai no teorētiskā viedokļa. Terminu „teorija“ lietoju tā pirmējā nozīmē. Teorētīkis grib tikai izzināt parādību un nepienes tai klāt savus vērtējumus. Domājams, ka teorētiskais ceļš ir vienīgais ceļš, kas ved uz patiesām zinātniskām atziņām.

Valsts un tiesības.

Juristi vēl precīzi nezina, kāds īsti saturs ir tīriem jēdzieniem par valsti un tiesībām un kā šie jēdzieni attiecas viens pret otru. Pa priekšu runāsim par valsti. Cik vērojams, ir vismaz trīs paņēmieni, ar kuŗu palīdzību var mēģināt izprast valsti. Pirmo un parastāko paņēmieni var dēvēt par deskripciju: novērojam to parādību, ko mēdz saukt par valsti, un izstāstām par saviem novērojumiem. Tādā ceļā var iegūt priekšstatu par atsevišķiem valsts elementiem, bet līdz šim nav izdevies noskaidrot, kā īsti šie elementi attiecas viens pret otru. Tad ir otrs ceļš, ko varētu nosaukt par juridisku atziņu vispārināšanu. Zināma lieta, ka katrā juridiskā atziņā ir iebūvēti jēdzieni par valsti vai tiesībām. Katrā juridiskā atziņā kaut cik uzmanīgi ieskatījušies, vienmēr redzēsim, ka tā neatvairāmi saistās ar domu par valsti vai tiesībām. Tādēļ daži pētnieki vispārina juridiskās atziņas, meklējot tanīs kopīgus elementus; pēdējie kopīgie elementi būs tīrie jēdzieni par valsti vai tiesībām. Vispārinot juridiskas atziņas, izdāla, jeb izolē tīrus juridiskus jēdzienus. Tādu paņēmieni ieteic, piemēram, izcils teorētīkis Šeršenevičs (Общая теория права 1924. g., 10., 24. lpp.). Šis ceļš ir principiāli nepareizs. Taisni tādēļ, ka jēdzieni par valsti un tiesībām ir juridiskas domāšanas pamatā, tie nav izdalāmi ar parastu vispārināšanas paņēmieni. Šinī rakstā nav iespējams pierādīt tikko minēto tezi. Pietiks aizrādīt uz pareizu ceļu, ko asi redzēja jau Kants, bet vēlākie domātāji ir paguvuši diezgan pamatīgi aizmirst. Katrs studēts jurists atcerēsies pazīstamos Kanta vārdus „Noch suchen die Juristen eine Definition zu ihrem Begriff von Recht“. Ar šo teikumu nav domāts pateikt, ka juristi nav pratuši izzināt tie-

sību būtību, bet ir domāts pateikt pavisam ko citu: juristi nevar tikt klāt pie tiesību būtības, ja viņi reizē nav filozofi. Nav nekādas nozīmes vispārināt juridiskas atziņas, lai izdalītu tīrus jēdzienus par valsti un tiesībām; juridiskas atziņas ir jāanalizē ar atziņas teorijā izstrādātiem paņēmieniem. Ir jāizdara juridisku atziņu filozofiska analīze. Šo uzdevumu nevar veikt juristi-dogmatiķi. Tas ir tiesību filozofijas uzdevums. Tāda radikāla teze ir atrodama gandrīz pie visiem tagadnes tiesību teorētiķiem. Varu aizrādīt uz Burkhardta grāmatu, par kuru ir mana plaša recenzija Tieslietu Ministrijas Vēstneša 1937. g. 4. burtnīcā. Vēl asāks un radikālāks viedoklis ir lasāms Bindera pētījuma „Grundlegung zur Rechtsphilosophie“ (1935. g.) 120. lappusē.

Viena lieta ir zināt, ka tīru jēdzienu par valsti var iegūt tikai atziņas kritikas ceļā, bet cita lieta ir prast izdarīt šo kritiku. Man ir zināms tikai viens darbs, kurā var atrast pareizi izdarītu valsts atziņas kritiku. Vismaz šī kritika pārlicina. Es domāju par nesen mirušā valststiesībnieka H. Hellaera, diemžēl, nepabeigtu grāmatu „Staatslehre“ (1934. g.). Grāmata ir gan sarakstīta vācu valodā, bet publicēta Holandē. Vācu juristi to pilnīgi ignorē, laikam tādēļ, ka Hellers ironizē par vāciešu tieksmi visu izskaidrot neskaidrās Hēgeļa filozofijas paņēmieniem. Hellers grib zināt, kā uzbūvējas atziņa par valsti: kas šinī atziņā nāk no pieredzes un ko ir pieniesusi klāt cilvēka domāšana.

Pieredzē ir doti paši cilvēki un šo cilvēku darbība. Taisni šī darbība ir izceļama: ja kādas valsts robežās apstātos visu cilvēku un visu lietu kustība, tad kļūtu neiespējams runāt par valsti. Es gribu teikt, ka cilvēku darbība ir tik svarīgs elements valstī, ka bez tās nav iespējama valsts izpratne. Šo domu Hellers ir izteicis vēl asākā formā: valsts sastāvot ne no cilvēkiem, bet no cilvēku darbības; valsts nav nekustīga parādība, bet norise jeb process (237. lp.). Kā jau pateikts, cilvēku darbība ir tieši uzskatāma: to var redzēt. Visi citi elementi atziņā par valsti nav uzskatāmi. Tie ir pienesti klāt. Pētnieks vēro to parādību, ko mēdz saukt vārdā valsts: pieredzē viņš atrod cilvēku darbību, tā ir tieši redzama; tad viņš grib saprast redzēto un, šo saprašanas ceļu ejot, veido atziņu par valsti. Saprašana ir iespējama tikai ar domāšanas palīdzību. Pētnieks sāk domāt par cilvēku darbību zināmas teritorijas robežās un šādu pārdomu rezultātā nāk pie atziņas par valsti.

Pirmais solis valsts saprašanā ir konstatējums, ka cilvēku darbībai valstī nav nejausa, bet plānveidīgs raksturs. Cilvēku darbība valsts robežās ir iekļaujama noteiktos darbības tipos un šī tipiskā darbība savukārt nav vienreizīga, bet atkārtojas. Piemēram, katru rītu noteiktā stundā ierēdņi iet uz darbu, svētdienās skolas ir slēgtas. Izrādās, ka cilvēku rīcība valstī nav nejausa, bet ir pakļauta noteiktam plānam. Tā ir organizēta darbība. Bet skudru pūznī skudru darbība arī nav nejausa: tā arī ir plānveidīga jeb organizēta darbība. Kāda starpība? Starpība ir organizācijas izpratnē. Skudru organizāciju noteic bioloģijas normas, kurās ir izpaudusies dabas likumība. Turpretim cilvēku organizāciju noteic tiesību normas, kas ir pašu cilvēku radīta likumība. Ir pavisam cits jautājums, kāds brīvības mērs ir cilvēkiem, savas tiesības radot.

Ir izrādījies, ka valsts nav parādība, kas stāv uz vietas, bet ir norise jeb process. Valsts ir cilvēku plānveidīga darbība — „Handlungsgefuge“; darbības plāns ir izteikts tiesību normās. Tāds ir pirmais solis valsts būtības saprašanā. Nāk klāt vēl sekojošais.

Valsts ir kultūras fakts. Kultūras fakts ir pretstats dabas faktam. Dabas fakts ir saprasts jeb izskaidrots tad, kad ir atrasts tas dabas likums, kam fakts pakļaujas. Cita lieta ar kultūras faktu. Kultūra ir cilvēku gara pārveidotā daba: cilvēks reālizē savus mērķus un līdz ar to pārveido dabu. „Natur als Ausdruck menschlicher Zwecktaetigkeit,“ saka Hellers sava darba 34. lappusē. Kam ir kultūrala cilvēka acis un izjūta, tas, vērojot kultūras faktu, saprot to domu, kas ir bijusi šī fakta radītājiem un ir savā ziņā ieaudusies paša fakta uzbūvē. „Der Geist erkennt durchgeistetes Leben,“ pasaka Hellers (skat. 35. lp.). Kas tad īsti ir saprotams valstī kā kultūras faktā?

Ja valsts ir plānveidīga cilvēku darbība, un šīs darbības plāns ir izteikts tiesībās, tad nākošais jautājums valsts izpratnes ceļā ir šāds. Ko īsti grib sasniegt cilvēki, nodibinot valsts organizāciju? Lai atbildētu uz šo problēmu, priekšu jautājams kas cits. Proti, kad cilvēki sāk izjust vai apzināties vajadzību pēc valsts organizācijas? Kad cilvēkiem rodas griba pēc valsts iekārtas jeb, kā mēdz teikt, „politiskā griba“? Politiskā griba nevar būt nejausa cilvēku kopai, šī griba ir tikai tautai. Lai saprastu tautas būtību, nav vajadzīgi metafiziski prātojumi par tautas dvēseli, garu vai līdzīgām lietām. Tauta ir tur, kur cilvēkiem ir apziņa par kopējām īpatībām vai, kā saka Hellers, „Das Bewusstsein von einer Eigenart“ (skat. 161. lp.).

Uz ko ir vērsta tautas politiskā griba, kāds tai mērķis? Atbilde var izlikties drusku neparasta. Pati valsts organizācija ir politiskās gribas mērķis. Valsts jēga ir valsts organizācijas izveidošana un nostiprināšana. Lūk, ko nozīmē daudzu domātāju bieži cilātā doma, ka valsts esot pašmērķis, proti, pastāv priekš tam, lai veidotos un stiprinātos valsts iekārta. Visi citi valsts jēgas izskaidrojumi ir grūti attiecināmi uz pieredzi un īstenībā iederas metafizikā. Metafizika ir filozofijas daļa, kas iet pāri pie-

redzes iespējām un grib saprast lietu un parādību isto būtību: šī būtība nav tieši skatāma, bet tikai iedomājama. Iedomu, kā zināms, nevar pierādīt. Tai var ticēt. Metafizisku atziņu mēs pārbaudām ar ticamības un varbūtības kritēriju. Kā jau ir pateikts, valstī realizētais cilvēku mērķis ir pati valsts iekārta jeb organizācija. Šo patiesību varam pārbaudīt un pierādīt. Visi citi mērķi, kurus mēs saistām ar valsts būtību, ir lielākā vai mazākā mērā patvaļīgas domāšanas produkts. Ar šo tezi nobeigsim Hellaera viedokļa atreferējumu. Lieku reizi atzīmēju, ka īsā skicējumā nav iespējams izdomāt līdz galam visas Hellaera grāmatā atrodamās atziņas.

Saliksīm kopā visu to, kas ir iegūts, analizējot atziņu par valsti. Hellaers ir parādījis, no kādiem elementiem un kādā pakāpenībā uzbūvējas šī atziņa. Mēs redzējam, ka pamata elements „cilvēku darbība noteiktas teritorijas robežās” ir taisni uzskatāms — to var redzēt. Visi pārējie elementi ir saprašanas jeb domāšanas rezultāts. Pa priekšu nāk doma par to, ka cilvēku darbība nav nejauša, bet ir organizēta; tad doma par šīs organizācijas izpratni — principiem, cēloni un mērķi. Ir izrādījis: ka organizācijas plāns ir izteikts tiesību normās; ka šī organizācija rodas tikai tad, kad cilvēki ir saslēgti tautas vienībā, un turklāt vēl tautai ir politiska griba; ka organizācija ir pašmērķis. Es vēl reiz izceļu domu, ka atziņa par valsti rodas pakāpeniski: katra sekojošā atziņas posmā nāk klāt jauns elements valsts izpratnē. Tagad reiz par visām reizēm kļūst skaidrs, kāpēc juristi līdz apnikumam strīdas par valsts būtību: dažiem valsts ir cilvēku sadarbība, dažiem tā ir tauta, bet loģiskam ekstrēmistam Kelsenam — valsts ir pati tiesiskā iekārta, citiem vārdiem runājot, tas pats, kas tiesības. Visās šinīs teorijās ir sava patiesības tiesa, bet atsevišķi ņemtas tās ir nepilnīgas un nevar izskaidrot to parādību, ko dēvējam vārdā valsts. K. Dišlera savā fundamentālā pētījumā „Tautu pašnoteikšanās princips” (1932. g.) arī grib ienest zināmu pārskatāmību daudzās un pretrunīgās teorijās par valsti: viņš pasaka, ka esot divi pavisam dažādi jēdzieni — materiālais jēdziens par valsti, kas attiecas uz pašu tautu, un formālais — kas attiecas uz tautas tiesisku iekārtu. Pilnīgi piekritu K. Dišlera viedoklim par tiesību izpratni (par to būs runa zemāk), bet nevaru pievienoties viņa domai par valsts izpratnes dalīšanu.

Valsts ir vienota parādība. Atziņa par valsti rodas tādēļ, ka mēs vērojam cilvēka darbību noteiktās teritoriālās robežās un mēģinām šo darbību saprast. Saprašana norisinās vairākiem jau attēlotiem posmiem un filozofiskā iztulkojumā nav nekas cits kā jaunu saprašanas formu radīšana. Ja nu tagad gribam dot valsts definīciju un taisni negribam aprobežoties ar valsts elementu uzskaitījumu, kā to esam līdz šim darījuši, tad viens no valsts atziņas elementiem ir jāuzskata par svarīgāko. No atziņas kritikas viedokļa ir īstenībā vienāga, kurā no valsti uzbūvētājiem elementiem mēs pasludinām par pirmēju jeb pamata elementu. Praktisku, īpaši ētisku, apsvērumu dēļ par valsts atziņas kodolu ir ieteicams uzskatīt tautu. Tikai nevajaga aizmirst, ka tauta ir izprotama no dinamiska viedokļa. Valsts ir tauta, kas darbojas jeb dzīvo pēc tiesību normās izteiktiem norādījumiem. Valsts ir tauta, kas dzīvo iekārtotu jeb organizētu dzīvi.

Tagad zinām, ka visas valsts definīcijas ir relatīvi pareizas. Esam izšķīrušies par domu, ka valsts ir tauta, kas dzīvo ar tiesību palīdzību organizētu dzīvi. Jautāsim, kāpēc tiesībām ir spēja kārtot tautas dzīvi? No kurienes nāk šāds tiesību spēks? Šis jautājums arī ir atrisināms filozofēšanas ceļā, bet, diemžēl, līdzšinējos pētījumos nav iegūti pilnīgi pārliecinoši argumenti. Par to var viegli pārliecināties, palasoties K. Larena grāmatā „Rechts- und Staatsphilosophie der Gegenwart” (1935. g.). Grāmata ir ļoti saistoša un gluži labi saprotama arī nefilozofiem. Diemžēl, man nav iespēja šinī apcerējumā iztirzāt savus uzskatus par tiesību būtību kritiskas filozofijas apskatījumā. Rezultātā mani uzskati pilnīgi sakrīt ar K. Dišlera viedokli, kas ir atrodams viņa rakstā Tieslietu Ministrijas Vēstneša 1937. g. 1. burtnīcā (skaties nodaļu „Tiesību būtība no jauna viedokļa”, 37. un sek. lpp.). Dišlera domu gājiens nav kritiskas filozofijas ceļš. Es pieņemu Dišlera viedokli kā darba hipotezi un domāju, ka kādā citā apcerējumā man būs izdevība dot Dišlera apcerējumam filozofisku pamatojumu, protams, tikai mēģinājuma veidā.

Dišlera domas īsumā ir šādas. Tiesības pašas par sevi ir enerģija jeb spēks, kas rēgulē, es gribētu teikt organizē, sa-

biedrisku dzīvi. Tiesības ir pašdarbīgas, tādēļ, ka tās ir pārindividuāla psihiska enerģija. Nevis valsts ar savu spaidu aparātu piešķir tiesībām spēku, bet tiesības slēpj sevi savu spēku un varu pār cilvēkiem. Tiesiskā enerģija iedarbojas uz cilvēkiem caur normām, kas ir šīs enerģijas loģiskais (jēgas) ietērps; norma, kas ir jēgas vienība, savukārt ir ietverta likuma tekstā — tas ir redzamais ietērps. Ja tiesības ir pašdarbīga psihiska enerģija, tad tiesību sistēma ir jābūvē pēc tiesību normas iedarbības spēka pakāpes: pamata normas valsts iekārtā ir tās, kas izraisa visintensīvāku enerģiju. Šādas pamata normas, šādi pamata principi autoritārā valstī ir vienības princips un vadonības princips.

Pie visa teiktā, cerams, ir kļuvis pietiekoši skaidrs pamatojums un attaisnojums šī raksta pirmajai nodaļai par valsti. Valsts ir tauta, kas dzīvo (iegaumējams process) organizētu dzīvi. Tautas dzīvi organizē tiesības pašas ar savu spēku. Tādēļ valsts iekārtas pamata principi ir tās normas, kas izraisa visintensīvāku tiesisku enerģiju. Valsts iekārtas pamata principi nav juristu pārdomu auglis, nav tukšas juridiskas konstrukcijas, bet ir dzīva sabiedriskā realitāte. Šī doma ir kopēja domai visiem tagadnes Vācijas tiesību teorētiķiem. Mēs pie šīs domas esam nokļuvuši zinātniskā ceļā. Turpretim vācu teorētiķi iet Hēgela metafizikas ceļu, kas pēdējā aprēķinā ir ticības ceļš. Bet par to zēmāk.

Autoritārā valsts.

Autoritārā valstī pamata normas ir vienības princips un vadonības princips. Tās nav nekādas teorētiskas schēmas, valstsvīru vai juristu izgudrojums, bet sabiedriskās dzīves tiesāmība. Lai tiktu klāt pie šīs domas, bija nepieciešams relatīvi garais ievads par valsts un tiesību būtību.

Vienības un vadonības principi ir autoritāras valsts balsti. Šī raksta pirmā nodaļā ir vairākas reizes izcelts, ka katra valsts pastāv taisni priekš tam, lai stiprinātu un veidotu savu organizāciju. Arī autoritārai valstij ir uzdevums veidot un stiprināt savas iekārtas pamatu: vienības un vadonības domu. Ja vie-

nības un vadonības principus grib pataisīt par ilgstošiem sabiedriskās enerģijas avotiem, tad jādara viss iespējamais, lai šie principi kļūtu par katra pilsoņa pārliecības lietu. Pilsoņos ir jāieaudzina autoritāras valsts ideoloģija. Nav mans uzdevums rakstīt par autoritārās valsts pamata principu izveidošanas paņēmieniem. Gribu tikai noskaidrot šo principu saturu, lai vēlāk pateiktu, vai tie saskan ar civiltiesību prasībām, saprotot civiltiesības tādas, kādas tās patlaban ir, proti, ar romiešu tiesību ietekmētu uzbūvi.

Vienības princips tīrā veidā nav viegli izvedams. Tas prasa, lai katrs pilsonis vienmēr un visur apzinātos, ka viņš ir valsts dzīves dalībnieks: lai pilsonis strādā kādu darbu strādādams, viņam vienmēr jāapzinās sava vieta valstī un savi pienākumi pret valsti. Vai tāda apziņa, apziņa par iekļautību valsts dzīvē, ir iespējama uz ilgāku laiku? Vācu nacionālsociālisma teorētiķi to neprasa. Viņi ir atteikušies no tīra vienības principa un tā vietā ir likuši domu par tā saukto „diferencēto vienību“. Ko tas nozīmē? Pilsonis ir pirmā kārtā iekļauts tanī cilvēku grupā, kurā viņš strādā, pelnot sev uzturu. Šādas grupas tiek organizētas ar tiesību palīdzību: zemniekus apvieno lauksaimniecības biedrībās, tirgotājus dažādās tirgotāju apvienībās, ar vārdu sakot, izveido organizētas grupas. Šīs pamata grupas savukārt iekļaujas pārtveļošos nogrupējumos — biedrību apvienībās un apvienību apvienībās. Tādā ceļā katra grupa iekļaujas sekojošā nogrupējumā, kamēr ir sasniegta visu nogrupējumu vienība valstī. Tā ir vienība grupu pakāpenībā: nav vienveidīga (homogēna) vienība, bet savā starpā pēc pakāpenības principa saistītu elementu vienība. Lai to panāktu, ir jāpārbūvē visa saimnieciskā iekārta. Līdz šim kapitālistiskās saimniecības pamatā ir bijis pavisam cits princips: individuālās intereses, kurū vienīgais saskaņotājs ir nežēlīga konkurences cīņa. Istenībā nemaz nevar runāt par saskaņošanu, bet par vājāku interešu pakļaušanu stiprākām. Nedomāju rakstīt par nacionālsociālisma saimniecības iekārtas ideālu. Manam rakstam ir tikai nepieciešams noskaidrot domu, ka nacionālsociālisti grib radīt tādu saimniecību, kur vienība ir nevis indivīds, bet grupa; un tad, šīs grupas organizējot un

pakāpeniski vienu otrā iekļaujot, radīt valsti kā grupu vienību. Šādu saimniecības un līdz ar to valsts veidošanas procesu vācu literatūrā sauc par „Einordnung in die Gemeinschaft durch die stufenweise Eingliederung in die Zwischenganzheiten“. Tas ir ļoti labs formulējums, kas atrodams jau pieminētā *Dikowa* grāmatā par civiltiesību pārveidošanu (skat. 40. lpp.). Jau tagad varam pateikt, ka šāda valsts izpratne ir noteiktā un nepāšaubāmā pretrunā ar līdzšinēju civiltiesību uzbūvi. Bet par to mēs vēl runāsim nodaļā par civiltiesībām.

Vadonības princips ir nepieciešamā saistījumā ar vienības principu. Vienības apziņa ir nepieciešama, lai kļūtu iespējama vadonība. Bet kas tad ir šī vadonība, ar ko tā atšķiras, piemēram, no diktatūras? Šis jautājums tiek patlaban pārrunāts un ir jau daļai atrisināts. Varu aizrādīt uz divi grāmatām: *Beckera* monografiju „Diktatur und Führung“ (1935. g.) un *H. Gerbera* apcerējumu „Staatsrechtliche Grundlagen des neuen Reiches“ (1933. g.). Civilists *Manigks* grāmatā „Die Privatautonomie im Aufbau der Rechtsquellen“ (1935. g.), ar civilistam īpatu analīzes veiklību, ir pratis ļoti labi raksturot vadonības principa svarīgākās pazīmes (skat. 43., 69. lpp.). Viņš pasaka sekojošo. Ir nepareizi apgalvot, ka vadonis valda pār tautu; viņš to vada. Valdīt nozīmē pakļaut savai gribai, piedraudot nepaklausīgam ar spaidiem. Vadīt arī nozīmē pakļaut savai gribai, bet šoreiz nevis ar spaidu piedraudējumu, bet ar autoritātes pārākumu. Valdiniekam klausā tādēļ, ka no tā baidās; vadonim — tādēļ, ka ir pārliecināti par viņa labo gribu un prasmī. Tauta ir pārliecināta, ka vadonis zina viņas vajadzības un grib tās realizēt. Šī pārliecība ir tas personīgais kontakts starp tautu un vadoni, kas trūkst valdnieka un tautas attiecībās. Maniem nolūkiem nav vajadzības padziļināt vadonības principa izpratni. Tikai vēl uz vienu lietu derētu aizrādīt jau šinī sakarā. Vadonības princips ir radikāls princips, kas ietekmē un kārtot visas valsts dzīves nozares: tas izpaužas netikai likumdošanā, bet arī taisnas tiesas spriešanā. Šādu domu mēs atrodam gandrīz visos attiecīga satura apcerējumos. Sevišķi asi tā ir izcelta jau minētā *Manigka* darbā (skat. 69. lp.). Tā tad vadoņa griba ir nevien to tiesību

avots, kas ir rakstītas likumos, šī griba arī runā līdz tiesas spriedumos. Ko īsti nozīmē šāds viedoklis un kā ir izšķirams konflikts starp vadoņa gribu, kas ir izteikta likumā, un to pašu gribu, kas ir izteikta kādā citā deklarācijā, piemēram, runā — par visu to runāsim nodaļā par civiltiesību iztulkojumu autoritārā valstī.

Autoritārā valsts vācu nacionālsociālisma izpratnē.

Līdz šim ir bijusi runa par valsts jēdzienu un autoritārās valsts jēdzienu no stingri metodiska viedokļa. Vismaz, pēc manām domām, *Hellera* valsts uztvere ir metodisku pārdomu rezultāts. Cita lieta ir valsts izpratne tagadnes Vācijas zinātnieku un politiķu rakstos. Savas domas par autoritāru valsti viņi pamato *Hēgeļa* metafizikā. Kas ir metafizika un kāpēc tā nav zinātne, par to ir jau bijusi runa.

Georgs-Vilhelms-Frīdrichs Hēgelis (1770—1831) ir viens no izcilākajiem filozofiem. Viņa domām ir bijis kaut kāds īpats pievilksanas spēks: tās ir ietekmējušas ļoti dažādas politiskas pārliecības, piemēram, tik nesamierināmas pārliecības kā marksisms un nacionālsociālisms. *Hēgeļa* nozīme filozofiskas domas attīstībā nav pilnīgi skaidra vēl šo pašu dienu: dažiem *Hēgelis* ir tik liels domātājs, ka ir nostādāms blakām lielajiem grieķu domātājiem; citiem *Hēgeļa* prātojumi ir nepieredzētas patvaļas izpaudums „Werk einer beispiellosen Willkür.“ [K. Struppa starptautisko tiesību vārdnīcas 3. sējuma (1929. g.), 286. lappusē]. Turpretim vadošais filozofs tagadnes Vācijas gara dzīvē *Binders*, par kuŗa grāmatu „Grundlegung zur Rechtsphilosophie“ (1935. g.) ir jau bijusi runa, taisni pasaka, ka *Hēgeļa* mācība ir vienīgā pareizā filozofija. *Hēgeļa* domu iztīrājums palīdz noskaidrot nacionālsociālistu valsts jēdzienu. Tādēļ daži vārdi par *Hēgeli*. Cēntīšos panākt pēc iespējas lielāku skaidrību *Hēgeļa* domu attīstījumā. Runāšu par *Hēgeli* *Bindera* izpratnē.

Hēgelis sāk tur, kur ir apstājies *Kants*. *Kantam* pasaule savā pēdējā būtībā ir neatkarīga no cilvēka prāta un nav izzināma šī prāta līdzek-

liem. No lietām, kas savā būtībā („Ding an sich“) ir neizzināmas, nāk ierosinājumi. Šie ierosinājumi iedarbojas uz cilvēka apziņu kā dažādas sajūtas, piemēram, krāsu, smaržu un tamlīdzīgas sajūtas. Sajūtas tiek pārstrādātas un iekļautas prāta domāšanas formās jeb katēgorijās un uzskatāmības (intuīcijas) formās jeb telpā un laikā. Tas nozīmē, ka cilvēka atziņa par pasauli ir konstruktīva: cilvēks nevar atsegt pasaules isto būtību, bet izkonstruē pasauli savā apziņā, izlietojot uzbūves darbam divējādas elementus — sajūtas, kas nāk no lietām sevī, un prāta formas. Tik daudz par Kantu.

Hēgelim nepatika, ka Kants noliedza iespēju izzināt pasaules būtību vai, citiem vārdiem runājot, noliedza mācību par esošā būtību jeb ontoloģiju. Hēgelis grib visu zināt un visu izskaidrot. Tādēļ viņš neatzīst pasauli, kas reāli eksistē ārpus cilvēka apziņas. Pasaule pastāv tikai apziņā — „Als dem Bewusstsein und im Bewusstsein gegeben“ (Binder, 49. lp.). Šinī punktā jo bieži sākas Hēgeļa pārprašana. Hēgelim vienīgā istā realitāte atrodas cilvēka apziņā: „real“ taisni nozīmē „dem Bewusstsein gegeben“ (Binder, 26. lp.). Kā tas saprotams, ka pasaule eksistē tikai cilvēka apziņā? Pavisam vienkārši: cilvēks ir to uzbūvējis savā apziņā un ir uzbūvējis tikai ar prāta līdzekļiem, proti, no domāšanas elementiem jeb jēdzieniem. Piekritīsim Hēgelim, ka pasaule ir tikai domāšanas produkts. Bet kā lai izskaidrojam mūsu apziņas svarīgāko īpatību: pasauli mēs redzam ārpus mums, tā tiek pārdzīvota kā tāda pasaule, kas atrodas mūsu priekšā. Hēgeļa izskaidrojums ir savā ziņā vienkāršs. Hēgelis pasaka, ka cilvēka domāšanai ir tā sauktā objektīvizēšanās spēja: cilvēka apziņā ir uzbūvēta pasaule, kas ir apziņas darbības jeb domāšanas produkts; bet domāšanai ar to nepietiek, ka tā ir izkonstruējusi pasauli; domāšana savu produktu it kā izstūm ārā no apziņas un pataisa savukārt par pārdomu priekšmetu. Domāšana ar jēdzienu palīdzību ir izkonstruējusi pasauli, tad sava darba rezultātu nolikusi sev priekšā un tagad nu domā par to, kas ir iznācis: domā par sevi pašu vai, runājot Bindera vārdiem, „Das Denken denkt sich selbst“ (30. lp.). Šo domāšanas spēju — savas darbības rezultātu pārvērst par pārdomu priekšmetu — Hēgelis sauc par „g a r u“ — Sichselbsterkennen des Denkens, ist der Geist“ (30. lp. un 59. lp.). Ar vārdu sakot, pasaule ir prāta produkts. Pasaules atrodamība ārpus mums, bet ne mūsu apziņā, ir tikai šķitums, kas izskaidrojams ar prāta spēju it kā izstūmt no savas apziņas to, ko viņš pats tur ir radījis. Kā ir izskaidrojama prāta spēja radīt pasauli ar jēdzienu palīdzību? Izskaidrojums ir grūti uztaustāms paša Hēgeļa mācībā, bet ir atrodams pie Hēgeļa kritiķiem, piemēram, krievu domātāja V. Silcarska grāmatā „Типологический метод в истории философии“ t. sēj. (1916. g.). Prāts rada pasauli no jēdzieniem, tādēļ ka jēdzienam ir iekšēja dinamika jeb, vienkāršāki runājot, jēdziens ir pašdarbīgs (skat. citēto krievu darbu 165., 167. lpp.). Katrs jēdziens pats no sevis, savas iekšējās nepieciešamības dēļ,

pāriet pretstata jēdzienā — teze pāriet antitezē, un beidzot abi jēdzieni apvienojas kopējā jēdzienā, kas tos samierina un izlīdzina to pretrunu — rodas sinteze. Lūk, tāda ir prāta darbība, tā sauktā dialektiskā metode, ar kuņas palīdzību prāts būvē pasauli no jēdzieniem. Šī dialektiskā metode nozīmē, ka nevien moments pasaules tapšanas procesā nav patstāvīgs moments, bet ir tikai dialektiskas attīstības posms: agrākās attīstības sinteze un nākamās attīstības teze. Tā ir ļoti svarīga doma, bez kuņas nevar saprast, kādēļ isti nacionālsociālisti ir tā iemīļējuši Hēgeļa filozofiju.

Tagad ir atlicis pateikt tikai dažus vārdus par to, kā Hēgelis saprot apziņu, domāšanu un īpaši domāšanas spēju vērot sava darba rezultātu; šo pēdējo spēju, kā jau pateikts, Hēgelis sauc vārdā „gars“. Vai Hēgelis tic kādai pārindividūālai apziņai un pārindividūālam garam? Nē. Apziņas un gara jēdzieni ir tikai īpats paņēmieni raksturot, kādi kopēji elementi ir katra cilvēka apziņā un katra cilvēka garā. Tie ir jēdzieni par visiem cilvēkiem piemītošu apziņu un garu, bet nevis jēdzieni par kādu apziņu un garu, kas stāv pāri cilvēkiem kā kāda no viņiem neatkarīga realitāte. Tā saprot Hēgeli Binders (skat. 14. un 47. lpp.), un tāda ir tīra Hēgeļa izpratne. Kā redzat, Hēgelis visu izskaidro ar cilvēku, un ja drusku padomāsim, tad izrādās, ka Hēgelis īstenībā neko nav izskaidrojis. Tā ir tā tīrā hēgelianisma traģika.

Tagad parunāsim par Hēgeļa mācības sagrozījumu. Sagrozītā veidā Hēgeļa mācība ir kļuvusi par nacionālsociālistu partijas pasaules uzskatu. Hēgeļa iztulcotāji „apziņu un garu“, kas pēc Hēgeļa ir cieši saistīti ar cilvēku, ir pārvērtuši par kādu patstāvīgu realitāti: gars ir kļuvis par ļoti delikātu vielu jeb s u b s t a n c i, kas pastāv neatkarīgi no cilvēka. Lūk, šī patstāvīgā realitāte atvieto Dievu. Marksisti un nacionālsociālisti netic Dievam, bet tic pārindividūālam garam kā mistiskai substancei, kas, sevi veidojot, ir uzbūvējusi visu pasauli. Kas grib saprast nacionālsociālisma iedvesmoto zinātnieku rakstus, nevar iztikt bez zināšanām par Hēgeli un neko nesapratīs, ja nezina, ka nacionālsociālisti ir Hēgeli pārpratuši un taisni tā, kā es to patlaban iztēloju. Pierādījums ir jau pieminētā D i k o - w a grāmata par civiltiesību pārveidošanu pēc nacionālsociālistu parauga. 20. lappusē ir rakstīts „Der Geist erscheint als konkrete Substanz eines überindividuellen Lebens“.

Hēgelis tiek pārprasts ne tikai tādēļ, ka nacionālsociālistu ideoloģijai ir nepieciešams absolūtais princips, kas var atvietot Dievu, bet arī citu iemeslu dēļ. Mēs jau redzējām, ka Hēgelim

neviens moments pasaulē nav patstāvīgs, bet iekļaujas sekojošos momentos, kas to pārtver. Individs nav patstāvīga vienība, bet iekļaujas kādā citā pārtverošā vienībā — valstī. Individuālā brīvība ir tikai patvaļa; istu prāta pamatotu brīvību individs bauda tikai valstī. Pati valsts ir mistiskā prāta jeb mistiskā gara veidojums. Kritizējot „tiro“ Hēgeli, mēs sapratām, ka cilvēka gars ir pašdarbīgs tanī ziņā, ka viņš būvē pasauli cilvēka apziņā. Mistiskais gars ir arī pašdarbīgs; viņš arī pats būvē savu pasauli. Pasaules uzbūves principi ir gara uzbūves principi. Tie atrodas pašā garā, tāpat kā organismā, piemēram, tāpat kā cilvēka vai dzīvnieka veidošanas principi ir ieslēgti pašā cilvēkā vai dzīvniekā. Mistiskais gars ir organisms un visi mistiskā gara veidojumi, starp citu arī valsts, ir organismi. Valsts ir organisms, proti, tāda vienība, kas pati sevī slēpj savas attīstības principu (Dikow, 20. lp.). Šie pašdarbīgie principi autoritārā valstī ir vienības un vadonības principi.

Tagad, ceru, ir kļuvis skaidrs, kādēļ bija vajadzīga nodaļa par Hēgela filozofiju un nacionālsociālisma valsts uztveri. Mēs sapratām autoritārās valsts būtību, ejot skaidras un metodiskas domāšanas ceļu. Turpretim vācu zinātnieki autoritāru valsti pamato Hēgela filozofijā un turklāt vēl to apzinīgi pārprot. Hēgela filozofija pati par sevi ir izcila un pietiekošā mērā skaidra mācība. Pārveidotais Hēgelis ir tāds murgojums, kas diskreditē filozofiju un padara to par apsmiekla priekšmetu. Mācība par autoritāru valsti ir jāpamato zinātniskās atziņās, bet nevis nepārbaudāmos ticējumos. Mums nav pa ceļam ar nacionālsociālisma valsts izpratni un, cerams, ka šī izpratne paliks sveša latviešu domai.

Civiltiesības.

Autoritāra valsts un civiltiesības mani interesē vienādā mērā, bet lieku reizi atzīmēju, tikai no teorētiskā un informatīvā viedokļa: es gribu parādīt, kādā stilā un kādiem paņēmieniem pašreizējā literatūrā risina problēmu par autoritārās valsts un civiltiesību attiecībām. Līdz šim ir pārrunāti jautājumi par valsti, autoritāru valsti un autoritārās valsts izpratni vācu na-

cionālsociālistu doktrīnā. Tagad isos vārdos iztirzāsim problēmu par civiltiesību un publisku tiesību atšķiršanas iespēju un atšķiršanas pazīmēm.

Šī problēma ir gaužam sarežģīta un gar to ir nopūlējušies gandrīz visi teorētiski noskaņoti juristi. Pašos pēdējos gados vācu literatūrā ir atrodami jauni mēģinājumi šīs problēmas atrisināšanā. Par tiem varam lasīt Burckhardta grāmatā „Methode und System des Rechts“ (1936. g.) un speciālā Manigka monografijā „Die Privatautonomie im Aufbau der Rechtsquellen“ (1935. g.).

Civiltiesības atšķiras no publiskām tiesībām ar to, ka paredz tā saukto „privāto autonomiju“. Privātā autonomija ir pilsoņiem piešķirtā spēja ar darījuma paņēmieni radīt tiesību normas. Saistoties un saistot darījumos, pilsoņi nodibina tiesiskus priekšrakstus. Lai gan katrs tāds priekšraksts pats par sevi ir domāts tikai speciālam gadījumam, piemēram, kāda pirkuma līguma noteikumi ir spēkā tikai līguma slēdzēju starpā (inter partes), tomēr tas uzrāda visas tiesību normas pazīmes un tādēļ iederas objektīvās tiesībās. Tā ir norma, kuŗas darbības aploks ir konkrēti noteikts: tā ir lex partium. Šinī informatīvā apcerējumā nav iespējams iztirzāt un atspēkot iebildumus, kuŗus mēdz izbidīt pret darījuma dalībnieku radīto normu: ir teorētiski, kas negrib to atzīt par objektīvām tiesībām. Mana raksta uzdevumam pilnīgi pietiek ar tālāk nepierādāmu konstatējumu, ka civiltiesības ir tās objektīvās tiesības jeb normas, kuŗu pamatā ir privātās autonomijas princips.

Ar teikto uzreiz kļūst skaidrs jautājums par civiltiesību uzbūvi. Šinī sakarā labi der vārds „struktūra“. Civiltiesību uzbūves plānu noteic tās normas, kas nosaka: kādas personas var saistīties un saistīt darījumos; par kādiem priekšmetiem ir iespējami darījumi; kāda forma ir tiesiski nozīmīgiem darījumiem. Šīs normas pilnīgi noteic civiltiesību sistēmas pamata līnijas un tādēļ tās dēvē par organizācijas normām. Ir lieki skaidrot, ka minētās organizācijas normas ir negrozāmi priekšraksti (ius cogens): tās nav atceļamas uz pilsoņu vienošanās pamata. Organizācijas normas noteic privātās autonomijas robežas. Tādēļ par organizācijas normām ir jādēvē ne-

tikai tās normas, kas deklarē privātu autonomiju jeb spēju radīt tiesības ar darījumu palīdzību, bet arī tās normas, kas šo spēju ierobežo. Tās ir speciālās organizācijas normas. Es te nedošu nekādus piemērus. Visi vajadzīgie paskaidrojumi ir atrodami manā recenzijā par Buckhardta grāmatu, kas ir iespiesta Tiesl. Min. Vēstneša 1937. g. 4. burtnīcā. Atzīmēšu tikai vēl vienu lietu. Ja organizācijas normas noteic civiltiesību sistēmas uzbūvi un tādēļ ir publiska rakstura normas (pactis privatorum mutari non possunt), tad visas pārējās civiltiesību normas ir grozāmi noteikumi: ius dispositivum. Par to arī ir runa manā recenzijā.

Privāta autonomija, jeb pilsoņiem piešķirtā tiesību radīšanas spēja, prasa attaisnojumu vai pamatojumu. Daži juristi joprojām neizšķir minētā attaisnojuma veidus: privātautonomiju var attaisnot no dogmatiska viedokļa, kas ir juridisks viedoklis, un no saimnieciska, socioloģiska un tamlīdzīgiem viedokļiem, kas uz jurisprudenci tieši neattiecas. Dogmatiskais attaisnojums privātai autonomijai ir tiesiskās iekārtas princips: abstraktā norma, ka pilsonis var noslēgt darījumus. Šī spēja saistīt darījumus ir tā tad tiesiskās iekārtas jeb pašas valsts atvēlētā spēja. Šinī sakarībā dogmatiskais izskaidrojums mūs neinteresē. Mani interesē saimnieciskais attaisnojums vai pamatojums. Pilnīgi sociālizētā valstī nav privātas autonomijas, tādēļ ka pilsonim nav vajadzības darījumos: visu, kas viņam vajadzīgs viņš saņem no valsts. Nodaļā par nacionālsociālisma valsts ideālu aizrādīju, kā nacionālsociālisti grib izveidot grupu saimniecību un, saimnieciskas grupas organizējot un tās vienu otrā iekļaujot, panākt visu grupu vienību valstī. Arī šādā valstī var joprojām palikt privāta autonomija, ja pilsoni pilnīgi nepārvērš par kādu elementu grupā: ja viņam atzīst zināmas privātas intereses. Protams, privātā autonomija būs stipri sašaurināta: grupa, kurā ir iekļauts indivīds, pati nokārtos vairākas indivīda vajadzības, bet dažas no tām viņš kārtos pats un, proti, ar darījumu palīdzību — noslēdzot darījumus gan ar citiem indivīdiem, gan ar grupām. Šādā valstī joprojām būs civiltiesības. Noteikti var pateikt, ka tās būs gaužam saplakušas civiltiesības, bet nevar pateikt, kāds saturs būs šīm civiltiesībām. To,

lūk, grib zināt tagadnes Vācijas juristi, nodibinot savu „Akademie für Deutsches Recht“. Mēs vēl runāsim par to, kāpēc īsti nav iespējams pateikt, kā izskatīsies civiltiesības pēc grupu principa organizētā valstī.

No jautājuma par privātu autonomiju un civiltiesībām ir asi atšķirams jautājums par to, vai tā sauktā „subjektīvā tiesība“ ir nepieciešamā kārtā piesaistīta klāt privātas autonomijas principam. Subjektīvās tiesības jēdziens ir atkarīgs ne no privātas autonomijas, bet no kā cita, proti no tiesību priekšrakstu formulēšanas veida. Subjektīvā tiesība precīzā teorētiskā apskatījumā nav nekāda individam iedzimta tiesība, bet tikai konstruktīvs domāšanas paņēmieni, vai — kā to saka viens no vadošajiem tagadnes civilistiem Ph. Hecks — subjektīvā tiesība ir „Ordnungsbegriff“ (sk. Rechtserneuerung und juristische Methodenlehre, 1936. g., 37. lp.). Subjektīvas tiesības jēdziens nav vajadzīgs tādā valstī, kur nav tiesību normu vispārīgā formulējumā, bet ir tikai konkrētas priekšniecības pavēles jeb „Dienstanweisungen“. Katram pilsonim ir pienākums darīt visu, ko no viņa prasa valsts amata personas; šis amata personas savukārt ir pakļautas tikai lietderības principam. Amata personas rīkojums nav pamatots kaut kādā vispārīgā satura normā, nav no šīs normas atvasināts, bet ir radies, lietas apstākļus pēc lietderības apsverot. Šādu tiesisku iekārtu teorijā sauc par „vienas pakāpes tiesībām“: nav abstraktas normas un šīs normas konkrēta pielietojuma, bet visi normatīvi rīkojumi ir konkrētas dabas, proti, attiecas uz konkrētiem gadījumiem un ir veidoti pēc lietderības. Lūk, tā saprot Burckhardts vienas pakāpes tiesisku iekārtu jeb, viņa paša vārdiem runājot, „Das einstufige Recht“ (217.—223. lp.). Šādai valsts iekārtai nav vajadzīga doma par subjektīvu tiesību. Lai lasītājs mani nepārprastu, atzīmējams, ka „vienas pakāpes tiesības“ ir tikai fikcija, vai labāk sakot, paņēmieni ieskaidrošanai, ka subjektīvas tiesības jēdziens atkarājas no normu formulējuma: atkarājas no tā, ka tiesību priekšraksti ir doti vispārīgos formulējumos, proti, attiecas uz tipiskiem gadījumiem, bet ne uz konkrētu dzīves situāciju. Ja mēs gribam paturēt vispārīga satura tiesiskus priekšrakstus, un skaidra lieta, ka tie ir jāpatur, tad ne-

var izlikt bez juridiska jēdziena „subjektīva tiesība”, vienalga vai šo jēdzienu attiecina uz civiltiesībām vai uz publiskām tiesībām. Vienā gadījumā pilsoņa pretenzija saņemt kādu labumu pamatosies uz paša pilsoņa ar darījuma palīdzību radītas normas — uz jau minētā *lex partium*; otrā gadījumā — uz pašas valsts radīta likuma. Piemērs otram gadījumam ir nespējnieka tiesība prasīt no valsts patversmi un uzturu. Vācu teorētiķi jau ilgu laiku pūlās iznīdēt subjektīvas publiskas tiesības jēdzienu. Tagad viņi ir ķērušies klāt arī subjektīvai privātai tiesībai. Tā sevišķi nepatīk vadošam teorētiķim C. Schmittam. Subjektīvu tiesību nevar satricināt, tādēļ ka tā ir tehniskas konstrukcijas papēmiens un atkarājas no normu formulēšanas veida. Tādā kārtā mēs redzam, ka ir palikušas nesatricinātas divas civiltiesību pamata kategorijas: privātā autonomija un subjektīvā tiesība. Ko tas nozīmē? Autoritārā valstī joprojām paliek spēkā civiltiesības un civiltiesību vispārīgais plāns jeb mets. Pie šāda slēdziena ir nākuši visi tie teorētiķi, kas nav taisni pārliecināti par hēgeliānisma (piezīmēju, pārprastā hēgeliānisma) pasaules uzskata nepieciešamību autoritārā valstī. Arī L. Dikows, kritizējot K. Larenca domu, ka neesot vajadzīgs subjektīvas tiesības jēdziens, bet tas atvietojams ar „Rechtsstellung jeb Lage eines Mitglieds der Volksgemeinschaft in der Struktur des sozialen Organismus vai ar pflichtbegrenzte Berechtigungen”, pasaka, ka tas, lūk, nav iespējams (53. lp.). Atsaucoties uz sava raksta nodaļu par Hēgeļa filozofijas pārprašanu, es uzdrošinos pateikt, ka K. Larenca domas ir, mīksti runājot, nesaprotamas.

Tagad vēl daži vārdi par to, vai autoritārā valstī ir pārveidojams civiltiesību saturs. Protams, ir pārveidojams, bet tas ir nākotnes uzdevums un nav veicams ar abstraktu doktrīnu palīdzību, bet tikai vērojot dzīves tiešamību, proti, noskatoties, kā attīstās pēc grupas principa organizētā saimniecība. Atļaujiet man šādu piemēru. Iedomāsimies, ka kāds tirgotājs grib nopirkt savam veikalam ādu un aiziet šinī nolūkā uz attiecīgu saimniecisku organizāciju, piemēram, uz kādu ar valsts palīdzību noorganizētu akciju sabiedrību. Pirkuma līgums starp minēto tirgotāju un akciju sabiedrību būs jāapspriež pēc tiem

noteikumiem, kas atbilst akciju sabiedrības kā noorganizētas saimnieciskas grupas iekārtai un uzdevumam valstī. Tā tad pirmā kārtā būs jāvadās no akciju sabiedrības statūta. Un tas jau nozīmē, ka būs jāatkāpjas no vispārīgā civillikuma, un līdz ar to ir mazināta šī civillikuma nozīme. Ja būs daudz tādu atkāpšanās gadījumu, tad ir iesācies īpatais civillikuma sairšanas process, ko L. Dikows asprātīgā kārtā ir nosaucis par „Auflockerung des bürgerlichen Rechts” (42. lp.). Šis process Vācijā ir jau sācies, bet vai šo procesu var rēgulēt? To es gan apšaubu. Vajaga pa priekšu redzēt, kā izveidosies saimniecisku grupu statūti, kādās attiecībās šīs grupas būs viena ar otru, cik bieži saimnieciskas grupas saskarsies ar atsevišķiem pilsoņiem — tikai pēc tam uz visu šo novērojumu pamata varēs rakstīt jaunas civillikuma normas. Vai tās būs kodificējamās, kā to grib daži vācu teorētiķi, vai kodifikācija ir principiāli nepareiza, kā to domā Šlēgelbergers jau minētā oficiālā runā — visi šie jautājumi patlaban vēl nav izšķirami.

Lūk, tādēļ ir novērojama savāda parādība, ko nevar noslēpt pat L. Dikows, kas sevišķi simpatizē civiltiesību pārveidošanai nacionālsociālismu doktrīnas garā. Dikows plaši un ļoti saistoši runā par vispārīgas dabas jautājumiem un paliek konspektīvs, konstatējot, kas īsti jau ir izdarīts civiltiesību pārveidošanas ziņā. Viņš pat paliek diezgan atklāts un pasaka, ka līdz šim galvenā kārtā lietojuši tikai reformas lozungus „Schlagworte”, bet tagad, lūk, esot sākuši reformēt (62. lp.). Drusku ieskatīsimies jaunākās atziņās par civiltiesību pārveidošanu. Piemēram, kāds saturs ir līguma jēdzienam. Viens no redzamākiem vācu tiesību akadēmijas locekļiem H. Stollis pilnīgi atklāti pasaka, ka ir paturama vecā līguma izpratne. Tikai ar to starpību, ka ir nepieciešams vairāk aizsargāt vājākus sabiedrības locekļus. Tas nav nekas jauns un nav nekādā sakarā ar autoritāru valsti. Turpretim Larencs pasaka, ka līgums ir par visām lietām divi organisma locekļu attiecība, ko nevar apskatīt izolēti, bet tikai kopskatījumā, visu laiku piedomājot klāt visa organisma vajadzības. Ir aizrunājušies pat tik tālu, ka, ejot pārprastā Hēgeļa pēdās, līgumu sāk uzlūkot par līdzekli vielas apgrozībai valsts organismā „Gestaltungsmittel

im Rechtsverkehr“ vai „Werkzeug für den Stoffwechsel“ (Dikow, 60. lp.). Šādi „zinātniski“ konstatējumi rada tikai ne-skaidrības, un viņu ieviešanās vācu juridiskā literatūrā izskaidrojama ar Hēgeļa filozofijas pārprašanu. Par līgumu vairāk nerunāsim. Nav nekādas jaunas līguma izpratnes. Principā ir viss palicis tādā pat stāvoklī kā vecajās romiešu tiesībās. Varbūt īpašuma izpratne ir jauna? *W i e a c k e r s* domā, ka viņš to ir atradis, bet, tuvāk apskatot, izrādās, ka strīds ir joprojām par vecu un jau diezgan novazātu jautājumu: vai tā sauktie īpašuma aprobežojumi ir immanenti pašam īpašuma jēdzienam, citiem vārdiem, vai īpašuma jēdziens ietver sevī savas robežas un nav tā tad jēdziens par absolūtu jeb neaprobežotu tiesību. Ne mācībā par līgumu, ne mācībā par īpašumu es neredzu nekādu principiāli jaunu atziņu, un lai lasītājs varētu pārliecināties par mana viedokļa pareizību, norādu netikai uz Dikowa apcerējumu, bet taisni uz oriģinālliteratūru, piemēram, *L a n g e* „Vom alten zum neuen Schuldrecht“ (1934. g.), *W i e a c k e r*, „Wandlungen der Eigentumsverfassung“ (1935. g.).

Tiesa gan, ka vācu „Akademie für Deutsches Recht“ dara lielu un svētīgu darbu, analizējot un tīrot jau pastāvošos civiltiesību jēdzienus. Bet šis darbs ir sācies jau labi sen, mūsu gadu simteņa sākumā. Par to, kas ir panākts, var palasīties kaut manos rakstos par atsevišķiem civiltiesību dogmas jautājumiem. Daudzi juridiski jēdzieni ir izrādījušies par nevajadzīgiem, citiem atkal ir piešķirts pareizs saturs. Bet kāds tam sakars ar civiltiesībām autoritārā valstī? Ja, piemēram, pirkuma līgumā pircējam, kas nopirktā lietā ir izgājis apslēptus trūkumus, n a v tiesības prasīt lietas izlabošanu, bet ir tikai tā sauktās *actiones aediliciae* par cenas samazināšanu vai atkāpšanos no līguma, un vācu akadēmijā ir pārrunāta iespēja atzīt tiesību prasīt lietas izlabošanu, tad kāds visam tam sakars ar autoritāru valsti? Par šo „Nachbesserung“ institūtu un citiem priekšlikumiem ir runa *D i k o w a* grāmatas piektajā nodaļumā (piemēram, 70. lp.). Šķiet, ka mana doma ir pietiekošā mērā skaidra un es varu dot to kopsavilkumā. Autoritārā valsts, ja tā grib balstīties uz tā saukto grupu saimniecību, ir spiesta pārveidot savu civillikumu. Bet ar labāko gribu nav

iespējams pateikt, pēc kādiem īsti principiem tas ir pārveidojams. Pa priekšu ir jānoorganizē visas saimnieciskas grupas, tad jāredz, kā tās strādā un kādi konflikti izceļas šo grupu darbībā. Tad tikai var runāt par jaunajām civiltiesībām. Pagaidām var gan labot civillikumus un ir pat ļoti ieteicams to darīt, bet tikai ar veciem jau pārbaudītiem paņēmieniem: noskaidrojot jēdzienus un pārbaudot to derīgumu dzīves vajadzību kārtošanai.

Tādēļ arī mūsu valsts ir pareizi darījusi, publicējot jaunu civillikumu, kas pamatojas uz romiešu tiesībās izstrādātām juridiskām atziņām. Tās pašas par sevi nerunā pretim autoritārās valsts principiem. Ir iespējams, ka autoritārai valstij kādreiz izdosies izveidot labākas un savām vajadzībām vairāk piemērotas civiltiesības. Pašreizējā civiltiesību zinātnes attīstības posmā tas nav iespējams: trūkst piedzīvojumu un novērojumu. Tādēļ mierīgu prātu sekosim vecām romiešu tiesībās radītām juridiskām atziņām. Bet kā lai tām sekojam? Atziņas ir palikušas tās pašas, bet izpratne ir kļuvusi citāda. Es gribu teikt, ka autoritārā valstī kļūst sevišķi svarīga civiltiesību iztulkošana problēma. Jaunu civiltiesību radīšana ir nākotnes lieta, pastāvošu civiltiesību iztulkošana saskaņā ar autoritārās valsts pamatprincipiem ir nepieciešams tagadnes uzdevums. Kā tas ir veicams? Lūk, par to būs runa sekojošā un pēdējā nodaļā.

Civiltiesību iztulkošana.

Civiltiesību iztulkošana ir nepieciešamā sakarā ar civiltiesību piemērošanu. Iztulkojuma problēma dzimst no piemērošanas problēmas. Tādēļ ir sakāmi daži vārdi par civiltiesību piemērošanas paņēmieniem. Es varu aprobežoties ar īsām un pēc iespējas kodolīgām tezēm, tādēļ ka visi vajadzīgie pierādījumi ir atrodami manā rakstā „Jēdzienu jurisprudence“, kas ir iespiests Tiesl. Min. Vēstneša 1937. g. pirmajā burtnīcā.

Ir divi (*tertium non datur*) civiltiesību piemērošanas metodes: jēdzienu jurisprudence un interešu jurisprudence. Jēdzienu jurisprudence, (varbūt lieta kļūs skaidrāka, ja runāsim

par „sastāvu“ jurisprudenci) nav nekas cits kā visiem juristiem pazīstamais subsumpcijas paņēmieni. Izšķīramā konflikta apstākļi ir pakļaujami likumā atrodamam tipiskam sastāvam. Ja lietas apstākļi atbilst šim sastāvam, piemēram, ja prāvnieku starpā nodibinājusies attiecība ir pirkuma līguma attiecība, tad ir jāpiemēro likumā paredzētās sekas, piemēram, ir jāatzīst, ka pircējam ir pienākums maksāt cenu. Jēdzienu jurisprudencē ir nepieciešama juridiska metode, jau tādēļ vien, ka tā atvieglo tiesneša darbu: nav jāvērtē prāvnieku intereses, bet ir jāizdara vienkārša loģiska operācija — lietas apstākļi ir jāsalīdzina ar likumā paredzētiem apstākļiem. Civiltiesības ir nepilnīgas: tur nav paredzēti visi iespējamie sadzīves konflikti. Tādēļ nāk klāt vēl cita metode: interešu jurisprudencē. Tiesnesis novērtē prāvnieku pretrunīgās intereses un pasaka, kuŗa no tām ir vērtīgākā un tādēļ ir aizsargājama. Vai interešu jurisprudencē ir reizē arī paņēmieni jaunu normu radīšanai, par to es šeit nerunāšu. Par interešu jurisprudences filozofisko pamatu var strīdēties (L a r e n z, 24. lpp.). Viens ir skaidrs, ka tā ir pretstats jēdzienu jurisprudencē. Jēdzienu jurisprudences piekritēji aizraujas no savas metodes, kas ir tikai tiesību piemērošanas metode, un grib to pataisīt par jaunu tiesību radīšanas metodi. Šo uzdevumu viņi panāk ar trijiem paņēmieniem: mākslotu konstrukciju, sistematisku konstrukciju un fikciju. Par visiem šiem paņēmieniem ir runa un pierādījumi, pat loģiskas schēmas, manā jau minētā rakstā. Kad dzirdam kādu runājam par jēdzienu jurisprudenci, tad šo terminu saistām ar negatīvu jēgu, domājam par nepareizu jēdzienu jurisprudenci. Šī anomālā jēdzienu jurisprudencē savus ziedu laikus piedzīvoja Vācijā un bija cieņā līdz nacionālsociālistu apvērsumam. Arī mūsu juristiem tā ir gaužam iemīļots paņēmieni. Vācijā anomālā jēdzienu jurisprudencē ir gandrīz galīgi izskausta — tur tās vairs nav. Anglijā anomālā jēdzienu jurisprudencē nekad nav bijusi. Eiropā patlaban ir tikai divas zemes, kur apzinīgi noliedz anomālu jēdzienu jurisprudenci — Vācija un Anglija. Šai nepareizai jēdzienu jurisprudencē autoritārā valstī nav vietas.

Mēs jau redzējām, ka autoritārā valsts var izveidoties tikai

tad, ja tiesības ir tiešām dzīva un darbīga psihiska enerģija. Nepareizā jēdzienu jurisprudencē rada nedzīvas tiesības: netaisnīgas tiesības jeb tiesību surrogātu. Priekš kam tās surrogāts ir vajadzīgs? Tas ir vajadzīgs tiem, kas joprojām turas pie novecojuša un autoritārā valstī nepielaidzama „pozitīvisma uzskata“. Termins pozitīvisms te ir domāts īpatnēji juridiskā nozīmē. Tā ir pārliecība, ka tiesiskai iekārtai pirmais uzdevums ir nodrošināt konstantu un vienveidīgu tiesību piemērošanu. („Rechtssicherheit“), un tikai tad nāk otrais uzdevums — veidot taisnīgas tiesības. Šis „Rechtssicherheit“ ideāls prasa, lai visas objektīvās tiesības būtu reiz par visām reizēm fiksētas likumā: Tiesnesim ir jāvadās tikai no likuma, un ja likumā kāds noteikums taisni nav atrodams, tad tas ar varu ir jāizspiež ārā. Tādā kārtā rodas pseudo-loģiski paņēmieni, ar kuŗu palīdzību grib izlobīt no likuma to, kas tur nav pateikts. Autoritārās valsts pamatā ir dzīvi principi, proti tādi principi, kas ir katra pilsoņa pārliecības lieta. Tādēļ arī civiltiesību normām jābūt dzīvām normām: tādām normām, kuŗu taisnīgums ir evidents.

Ja tiesnesis neatrod likumā tādu noteikumu, kas viņam ir vajadzīgs konflikta izšķiršanai, tad ir jāizdara interešu novērtēšana un nekādā ziņā nedrīkst pielietot mākslotas un, kas ir vēl jaunāki, sistematiskas konstrukcijas. Par visu to ir runa manā rakstā „Jēdzienu jurisprudencē“. Bet kā lai tiesnesis zina, vai tiešām likums paredz taisni to gadījumu, kas ir atrodams izšķīramā lietā. Likums ir jo bieži neskaidrs un tādēļ ir iztulkojams. Par iztulkojuma problēmu var palasīties Vasikovska (Е. Васильковский) grāmatā „Руководство к толкованию и применению законов“ (1913. g.) un arī jau citētā Burchardta darbā (§ 13.). Iztulkojuma problēma bija jau noskaidrota pat krievu literatūrā, bet joprojām juristi lāgā nezina, kas ir iztulkojuma priekšmets, citiem vārdiem, kas tiek iztulrots. Tiek iztulkota tiesiska priekšraksta jēga (ratio legis). Šis termins ir ar svārstīgu nozīmi: pirmkārt, tas nozīmē loģisku jēgu un, otrkārt — teleoloģisku pamatojumu, ko mēdz saukt arī par likuma mērķi (Burchardt, 289. lpp.). Iztulkojums ir jāizdara tad, kad nav skaidrs, ko īsti nozīmē

likuma priekšraksts. Neskaidrība var būt divējāda: lāgā nav saprotama atsevišķu vārdu nozīme vai teikuma nozīme; visi vārdi un visi teikumi ir saprotami, bet tomēr nav skaidrs, kas īsti ir paredzēts likuma tekstā. Pirmā gadījumā var runāt par etimoloģisku vai sintaksisku, otrā gadījumā par tā saukto „reālu” neskaidrību. Iemīlotais reālā iztulkojuma paņēmieni ir meklēšana pēc likumdevēja gribas. Lai pateiktu, kas ir izteikts likumā, jurists pēti, ko īsti likumdevējs ir gribējis pateikt, piemēram, jurists lasa likumdošanas motīvus. Modernā teorija neatzīst šo paņēmieni. Tā māca, ka likumā ir jāieliek tāds saturs, kādu normāls un piedzīvojis cilvēks varētu saistīt ar šāda veida likumu „Wenn der Wortlaut nicht genügt, muß entscheiden, was der vernünftige Gesetzgeber damit gemeint haben kann, oder einfacher: was vernünftigerweise damit gemeint sein muß”, Burckhardt (278. lp.). Atļaujiet man vienu piemēru. Mūsu līdzšinējā civillikumā 4449. pantā ir runa par pienākumu atlīdzināt nepieciešamus izdevumus. Liekas, ka vārda nozīme ir pilnīgi skaidra. Tomēr visa likuma tekstā nozīme ir neskaidra un tādēļ Senāts ir izskaidrojis, ka likumā ir paredzēts pienākums atlīdzināt arī derīgus izdevumus (S. spr. ofic. 1934. g. krāj. 7. num.). Iztulkojums ir izdarīts ar vēsturiska pētījuma paņēmieni. To varētu izdarīt arī citādi, neiedziļinoties avotos. Likums ir jātulko tā, kā to prasa tulkotāja dzīves piedzīvojumi un dzīves izpratne, un nav jāceļ gaismā likumdevēja griba. Lūk, šāda nozīme ir mūsu civillikuma pirmam pantam, par kuru ir izsmelošs M. Krona raksts Tieslietu Ministrijas Vēstneša 1937. g. 2. burtiņcā. Īpaši gribu izcelt domas, kas atrodamas šī raksta 289. lappusē.

Attēlotā pieeja pie likuma iztulkošanas problēmas dod ļoti daudz: tiesnesis saprot likumu tā, kā to prasa tiesneša pasaules uzskats. Ja tiesnesis ir pārliecināts par savu uzdevumu palīdzēt nostiprināt autoritāras valsts principus, tad viņam ir pienākums iztulkot likumu tā, lai, likumu piemērojot, neciestu autoritārās valsts intereses. Kādas intereses? Kas ir pilnvarots runāt par autoritārās valsts interesēm? Par to ir jau bijusi runa sakarā ar vadonības principu un vadoni. Ir jāņem

vērā tie vadoņa aizrādījumi, kas var palīdzēt pareizi saprast un piemērot likumu. Šeit var viegli rasties pārpratums. Nav domāts, ka vadonis aizrāda tiesai, kā ir jāpiemēro likums. Ir domāts kas cits. Savās runās un deklarācijās vadonis iztirzā valsts saimnieciskās iekārtas un tiesiskās iekārtas pamata domas. Lūk, šīs domas ir jāņem vērā, pastāvošo likumu iztulkojot. Ja, piemēram, ir deklarēts, ka visiem spēkiem ir atbalstāms zemnieka īpašums, tad kādu likuma noteikumu, kas runā par zemnieku īpašuma pārdošanu izsolē, nevar tulkot zemniekam nelabvēlīgā garā: ja likuma noteikums ir neskaidrs, tad priekšroka ir dodama zemniekam labvēlīgākai izpratnei. Ar vārdu sakot, tiesnesim ir jāiztulko likums nevis tādā ceļā, ka viņš noskaidro, kādi īsti apsvērumi vai priekšstati ir bijuši tiem lietpratējiem, kas likumu ir sarakstījuši, bet tiesnesim ir jāizprot likums tā, kā to prasa tiesneša pasaules uzskats un dzīves izpratne. Dzīves izpratnē ir uzņemami arī vadoņa norādījumi. Lūk, šīnī nozīmē vadoņa griba iespaido likuma iztulkošanu. Tāds viedoklis ir lasāms modernā literatūrā par autoritāru valsti un šādā nozīmē, domāju, ir saprotama mūsu Tieslietu ministra runa, kas ir iespiesta Valdības Vēstneša š. g. 239. num.

Vadoņa gribas autoritātais spēks pamatojas tautas pārliecībā, ka vadonis labāk par citiem zina savas tautas vajadzības un centienus. Par to ir jau bijusi runa nodaļā par autoritāru valsti. Šīnī ziņā Dikows runā par vadoņa gribu kā par „Synthese des Volkswillens” (26. lp.). Tiesnesis, kas grib iztulkot neskaidru likumu, vadās no savas dzīves izpratnes. Katram cilvēkam ir īpatības dzīves izpratnē. Par daudz īpatus cilvēkus mēs saucam par oriģināliem. Ir lieki skaidrot, ka tiesnesis nedrīkst būt par daudz oriģināls savā dzīves izpratnē: laiviešu tiesnesim ir principā jāizprot dzīve tā, kā to izprot viņa tautas brāļu vairākums. Un ja nu tiesnesis nezina, kā skatās tautā uz kādu dzīves parādību, tad viņš var viegli informēties, ieskatoties attiecīgos vadoņa norādījumos. Es gribu teikt pavisam vienkāršu lietu, Vadoņa griba palīdz iztulkot likumu, tādēļ ka šī griba ir pašas tautas domu un cēntienu izteikums.

Bet ko lai dara tādā gadījumā, ja vadonis kādā runā jeb deklarācijā laisni runā pretim likumam: likums vēl nav atcelts, bet vadonis to jau kritizē, vai to kritizē kāda vadoga pilnvarota persona? Vai tiesnesis drīkst nepieņemt šādu likumu vai ielikt tamī acimredzami citu saturu — izdarīt tā saukto interpretatio contra legem? Domājams, ka tas ir diezgan bīstams ceļš. Arī autoritārā valstī nevar galīgi atteikties no prasības pēc konstantas un vienveidīgas likuma piemērošanas — no jau minētā „Rechtssicherheit“ principa. Tikai nevaļaga šo principu dievināt, kā to dara jēdzienu juristi ar savām pseudoloģiskām konstrukcijām. Vadonim ir vara atcelt kuru katru likumu, kas pēc viņa domām, valsts neatbilst dzīves vajadzībām vai taisnības prasībām. Kamēr tas nav izdarīts, likums ir spēkā un nav satricināms. Citādi taunavar sākt šaubīties par iespēju dabūt taisnību pie tiesas. Diemžēl, vācu literatūrā jau ir izskanējušas domas par to, ka likumu var iztulkot pretēji tā nepārprotamai jēgai, bet saskaņā ar katrreizēju vadoga gribu. Ko tas nozīmē no tiesību filozofijas viedokļa, par to es šeit nerunāšu, bet aprobežošos ar aizrādījumu un jau vairākkārt ciliāto Dikowa grāmatu (skat., piemēram, 27. lp.).

Saveļkot kopā šini nodalā iztīrātās atziņas, redzam, ka autoritārā valstī nav pieļaujama anomālā jēdzienu jurispudence, tādēļ ka tā veicina nedzīvas tiesības. Likuma iztulkojumā spēlē lomni vadoņa griba un šini ziņā tā ir tiesību avots. Tikai nevaļaga pārprast un pārspīlēt šī avota nozīmi un aiziet līdz interpretatio contra legem. Likuma iztulkojumis nav izdarāms pēc novecojoša paņēmiēna, pētot likuma sarakstītāja-lieprateja nodomus. Tādēļ arī mūsu jaunajā civillikumā nav nekādu avotu, un mūsu likumiem ir ļoti īsi motīvi kodolīgu paskaidrojumu formā.

Zveŗināts advokāts M. K r o n s.

Intertemporālo tiesību mācība un Civillikuma trešais pants.

Civillikuma trešais pants satur vispārēju normu attiecībā uz likumu kollizijām laikā ziņā. Tādas kollizijas izceļas, kad jauno likumu noteikumi nesakrīt ar agrākāiem likumiem, uz kuru pamata tiesiski nozīmīgi apstākļi radījuši tiesiskas sekas, kuru kopumu apzīmē par tiesiskām attiecībām. Sakarā ar to rodas jautājums: pēc kāda likuma apspriežamas agrāk radušās tiesiskās attiecības?

Kaut arī katrs jauns likums atceļ agrāko likumu, ciktālu tas runā viņam pretim (lex posterior derogat legem priori), šis princips tomēr nozīmē vienīgi to, ka jaunam likumam padoti pēc tā spēkā stāšanās radušies tiesiski nozīmīgi apstākļi un to sekas — tiesiskās attiecības. Ar to nav atrisināts jautājums, pēc kāda likuma apspriežamas pirms jaunā likuma spēkā stāšanās, pēc kāda likuma apspriežamas pirms jaunā likuma spēkā stāšanās radušos tiesisko attiecību sekas, kas turpinājas vēl pēc jaunā likuma spēkā stāšanās. Objektīvo tiesību attīstība prasa, lai jaunām tiesībām būtu padotas pēc iespējas ātrāk visas pastāvošās tiesiskās attiecības. Tāmdēļ no šī viedokļa būtu vēlams attiecināt jauno likumu arī uz to tiesiski nozīmīgo apstākļu sekām, kas radušies pirms jaunā likuma. Dažās tiesību nozarēs dažādu normu piemērošana vienā laikā dzīli aizskartu tautas tiesisko saījtu. Tas zīmējas sevišķi uz tām tiesiskām normām, kas cieši saistītas ar sabiedriskiem tīkumiem, piemēram, ģimenes tiesības. No tā paša viedokļa dažādu normu piemērošana vienā laikā nav iespējama, ja jaunās normās ietverta tautas viedokļa grozišana attiecībā uz sabiedriskās kārtības un labu tīkumu jautājumiem. Turpretim atsevišķa indivīda intereses prasa, lai jauns likums neskartu to tiesisko stāvokli, ko viņš ieguvis uz agrāko likumu pamata.

Izdodot jaunus likumus, likumdevējam jānosaka, cik tālu